

Avsedd för
Skolverket

Dokumenttyp
Slutrapport

Datum
Oktober 2014

SLUTRAPPORT

UTVÄRDERING AV UTBILDNINGSSATSNING VÄRDEGRUND OCH LIKABEHANDLING I TEORI OCH PRAKTIK

RAMBOLL

**SLUTRAPPORT
UTVÄRDERING AV UTBILDNINGSSATSNING
VÄRDEGRUND OCH LIKABEHANDLING I TEORI OCH
PRAKTIK**

Ramböll
Krukmakargatan 21
Box 17009
SE-104 62 Stockholm
T +46 (0) 8 568 494 40
F +46 (0) 10 615 20 00
www.ramboll.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	Inledning	1
1.1	Kort om utbildningssatsningen	1
1.2	Utvärderingens syfte och frågeställningar	1
1.3	Sammanfattning av utvärderingens resultat	2
1.4	Rapportens disposition	2
2.	Metod och datainsamling	3
2.1	Övergripande utgångspunkter för utvärderingen	3
2.2	Empiriinsamling	4
2.3	Analytiska strategier	6
3.	Resultat	8
3.1	Resultat hos kursdeltagare	8
3.2	Resultat på verksamhetsnivå	10
4.	Förklaringar till resultaten	12
4.1	Förklaringar till resultat på deltagarnivå	12
4.2	Förklaringar till resultat på verksamhetsnivå	15
5.	Styrkor och svagheter i utformning och genomförande	19
5.1	Underlag för prioritering av olika åtgärdsområden	19
5.2	Styrkor i utformning och genomförande	20
5.3	Svagheter i utformning och genomförande	21

BILAGOR

Bilaga 1

Variabler och enkätfrågor

Bilaga 2

Resultat SEM-analys

1. INLEDNING

Ramböll Management Consulting (Ramböll) har under perioden november 2012 till oktober 2014 utvärderat Skolverkets utbildningssatsning *Värdegrund och likabehandling i teori och praktik* (fortsättningsvis omnämnd som Värdegrunds- och likabehandlingssatsning). Denna rapport utgör slutrapporteringen av Rambölls utvärdering.

1.1 Kort om utbildningssatsningen

Skolverket genomförde på regeringens uppdrag under åren 2007-2010 en utbildningssatsning mot mobbning, diskriminering och kränkande behandling. Satsningen bestod av högskolekursen *Mobbning, diskriminering och kränkande behandling – skolpraktik och forskningsperspektiv*. Målgruppen var skolpersonal på grundskola och gymnasium. Syftet med satsningen var att minska förekomsten av mobbning och diskriminering i skolan genom att ge skolpersonal kunskaper och konkreta verktyg för att förbättra likabehandlingsarbetet på skolorna. Inom utbildningen arbetade skolorna bland annat konkret med utveckling av sin egen likabehandlingsplan.

Regeringen aviserade i 2011 års budgetproposition en fortsatt satsning mot diskriminering och kränkande behandling. Regeringen gav Skolverket i uppdrag att genomföra en förnyad satsning för att stärka skolans värdegrund och arbetet mot diskriminering och kränkande behandling i skolan, förskolan och fritidshemmet. Av uppdraget framgår att Skolverket ska erbjuda förskolans, grundskolans, gymnasieskolans och fritidshemmets personal samt skolledare fortbildning för att stärka skolans värdegrund och i arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Syftet är att personalen ska få forskningsbaserad kunskap och verktyg om hur ett framgångsrikt arbete mot diskriminering och kränkande behandling kan bedrivas.

Mot bakgrund av regeringens uppdrag erbjuder Skolverket sedan våren 2012 högskolekursen *Värdegrund och likabehandling i teori och praktik* (7,5 hp). Kursen syftar till att stärka kursdeltagarnas kompetens i att utveckla förskolans och skolans värdegrundsarbete och främjande av likabehandling, samt dess arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Det finns även en bredare målsättning med kursen som syftar till att utveckla verksamheten i stort och inte enbart de enskilda deltagarnas kompetens. Fortbildningen vänder sig därför till förskolor och skolor, inte till enskilda individer. I samma anda är det förskolechefen eller rektorn som anmäler kursdeltagare från sin verksamhet och de ska tillsammans med övrig personal vara aktiva i förbättringsarbetet. För att bereda så många verksamheter som möjligt att delta i satsningen har det funnits en gräns på sex deltagare per verksamhet.

Kursen ges i samarbete med 15 lärosäten. Några lärosäten startade sin första kursomgång under våren 2012 och avslutade runt årsskiftet 2012/2013, medan andra startade under hösten 2012 och avslutade under våren 2013. Under 2013 och 2014 erbjuds en andra respektive tredje kursomgång.

1.2 Utvärderingens syfte och frågeställningar

Ramböll gavs i november 2012 i uppdrag att följa upp och utvärdera den högskolekurs som ges inom ramen för satsningen. Uppdraget har bestått i att mäta, värdera och förklara resultat och effekter av utbildningssatsningen. Uppdraget har även bestått i att under utbildningssatsningens gång löpande återkoppla iakttagelser kring kursens genomförande och resultat för att möjliggöra förbättringar till efterföljande utbildningsomgångar.

Utvärderingen av utbildningssatsningen ska primärt syfta till att värdera satsningens målluppfyllelse. Ramböll menar att ett annat viktigt syfte med utvärderingen är att resultatet ska fungera som underlag för vidareutveckling av Skolverkets arbete med värdegrunds- och likabehandlingsfrågor i förskolan och skolan. I ett större perspektiv är Rambölls ambition att utvärderingen ska kunna bidra till Skolverkets samlade kunskap om hur utbildningsinsatser kan utformas för att nå så stort avtryck som möjligt i mottagande verksamheter.

Utvärderingen har utgått från ett antal vedertagna kriterier som används i utvärderingar för att säkra att viktiga perspektiv på insatsen i fråga belyses. Utvärderingskriterierna kommer från OECD/DAC. Utvärderingskriterierna har legat till grund för de utvärderingsfrågor som ställts och till analysen. De huvudsakliga frågeställningar som väglett utvärderingen har varit de följande:

- I vilken utsträckning har utbildningssatsningen bidragit till önskade resultat på deltagarnivå?
- I vilken utsträckning har utbildningssatsningen bidragit till önskade resultat på verksamhetsnivå?
- Vad förklarar att resultat uppstått eller uteblivit?

1.3 Sammanfattning av utvärderingens resultat

Utvärderingen har belyst satsningens värde från både ett individ- och verksamhetsperspektiv, det vill säga i vilken utsträckning deltagande personal utvecklat nya kunskaper och förmågor samt i vilken utsträckning satsningen har haft en kvalitetshöjande effekt i värdegrunds- och likabehandlingsarbetet i deltagande verksamheter. Utvärderingen visar att kursen har bidragit till goda resultat för deltagarna i kursen, där det starkaste avtrycket är det normkritiska perspektivet. Kursen har även bidragit till viss utveckling på verksamhetsnivå. Kursen tycks överlag ha hållit god kvalitet, implementerats väl och har flera styrkor i förhållande till den tidigare högskolekursen. Resultaten på verksamhetsnivå har dock hämmats av förutsättningar hos deltagande verksamheter. Det handlar huvudsakligen om utmaningar kopplade till organisering och styrning av utvecklingsarbetet. Ramböll ser att det finns möjligheter att i en eventuell framtida satsning åstadkomma större avtryck på organisationsnivå genom att ta sikte på att öka kursens direkta påverkan på verksamheterna så att effekterna i lägre utsträckning blir helt upp till varje förskola och skola.

1.4 Rapportens disposition

Rapporten är indelad i fem kapitel. I kapitel två redogörs för utvärderingens metodologiska utgångspunkter, empiriinsamling och analytiska strategier. I kapitel tre presenteras utvärderingens resultat avseende värdegrunds- och likabehandlingssatsningens resultat. I kapitel fyra presenteras förklaringar till resultaten. Slutligen redogörs i kapitel fem för styrkor och svagheter i utformningen och genomförandet av kursen inklusive rekommendationer som syftar till att fungera lärande inför en eventuell framtida liknande satsning.

Till rapporten hör två bilagor. I bilaga 1 framgår de variabler och enkätfrågor som har använts i SEM-analysen. I bilaga 2 presenteras själva SEM-analysen närmre.

2. METOD OCH DATAINSAMLING

I detta avsnitt beskrivs utvärderingens metodologiska utgångspunkter, empiriinsamling och vilka analytiska strategier som använts för att besvara utvärderingens frågeställningar.

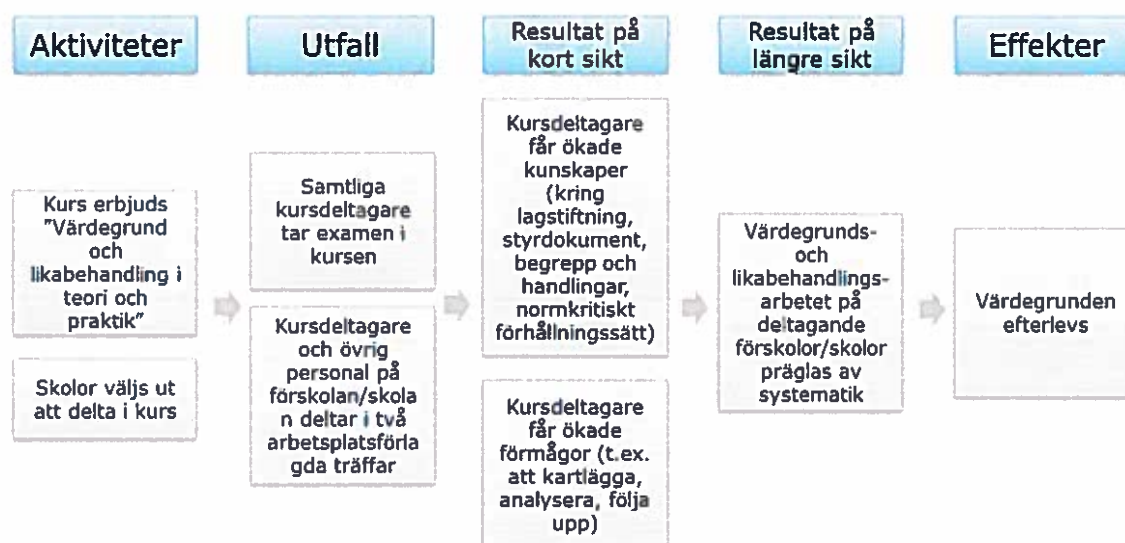
2.1 Övergripande utgångspunkter för utvärderingen

Utvärderingens utformning och genomförande har byggt på ett antal utgångspunkter. För det första har utvärderingen både en formativ och en summativ ansats. Den formativa ansatsen innebär att utvärderingen ska bidra med lärande om hur satsningen fungerar under dess genomförande och därmed fungera som ett stöd i styrningen av satsningen under dess löptid. Den summativa ansatsen innebär att utvärderingen även ska ge en samlad bedömning av satsningen. Då den tredje utbildningsomgången inte är avslutad när utvärderingen avslutas omfattar den summativa ansatsen dock endast första och andra utbildningsomgången.

För det andra har Rambölls utvärdering utgått från en teoribaserad ansats för att värdera och förklara utbildningssatsningens effekter. Den teoribaserade ansatsen innebär att systematiskt jämföra utbildningssatsningens funktionssätt enligt teorin med hur satsningen har fungerat enligt insamlad empiri. Inledningsvis kartlades därför utbildningssatsningen i en så kallad förändringsteori. Förändringsteorin utgör en central startpunkt för förståelsen av hur satsningen är tänkt att fungera. I förändringsteorin tydliggörs satsningens målsättningar på kort och lång sikt och hur de i teorin är tänkta att nås. I förändringsteorin kartläggs också yttre faktorer som kan påverka satsningens genomförande, exempelvis förhållanden på deltagande förskolor och skolor. Ramböll formulerade utifrån det hypoteser om vilka kritiska faktorer som kan antas ligga bakom en önskad förändring hos deltagare och i deltagande verksamheter. Syftet med att formulera hypoteser kring kritiska faktorer i detta skede är att utvärderarna redan innan datainsamlingen sker systematiserar befintlig kunskap, egen och andras, kring liknande satsningar. Därmed effektiviseras datainsamlingen och analysen av resultat och effekter väsentligt.

Förändringsteorin för satsningen formulerades tillsammans med Skolverket under en workshop där projektgruppen fick fundera och resonera tillsammans under ledning av utvärderarna. Arbetet sammanställdes och stämdes sedan av med Skolverket. I figur 1 åskådliggörs en förenklad version av förändringsteorin för utbildningssatsningen.

Figur 1 Förenklad förändringsteori för utbildningssatsningen

2.2 Empiriinsamling

Utvärderingen vilar på empiri insamlad genom dokumentstudier, intervjuer, observationer och enkäter. Empiriinsamlingen har skett inom ramen för två skilda faser – de löpande utvärderingsinsatserna och den summativa utvärderingen. Utgångspunkter för empiriinsamlingen i respektive fas samt vilken empiri som samlats in beskrivs närmare nedan.

2.2.1 De löpande utvärderingsinsatserna

De löpande utvärderingsinsatserna har haft en formativ ansats men har även syftat till att samla in data och förfina analysen till den summativa utvärderingen. Det har dels handlat om att under kursens gång återkoppla preliminära bilder av resultat och påverkansfaktorer till Skolverket och dels om att samla in data och utveckla hypoteser inför den summativa utvärderingen.

De löpande utvärderingsinsatserna har huvudsakligen bestått av dokumentstudier av relevant material (t.ex. lärosätenas kursplaner), djupstudier av verksamheter samt kursutvärderingar. Resultaten från de löpande nedslagen och kursutvärderingarna har rapporterats till Skolverket vartefter de har blivit klara. Återrapporteringar har skett under våren 2013, hösten 2013 samt våren 2014.

Djupstudier av verksamheter

Djupstudierna, som fortsättningsvis benämns som "fallstudier", har syftat till att djupdyka i några aspekter av verksamheten som Skolverket och utvärderarna är särskilt intresserade av att få ökad kunskap om. Djupstudierna har haft både en hypotestestande och en hypotesformulerande ansats. Som nämnts ovan utarbetade Ramböll i samband med framtagandet av förändringsteorin ett antal hypoteser som kan antas ligga bakom en önskad förändring på förskolorna och skolorna. Hypoteserna formulerades utifrån dokumentstudier och utifrån Rambölls lärdomar från utvärderingen av utbildningssatsningen mot mobbning, diskriminering och kränkande behandling. Vid fallstudierna har de redan formulerade hypoteserna prövats samtidigt som Ramböll har använt fallstudierna explorativt för att vidga förståelsen för vilka faktorer som påverkar utbildningssatsningens resultat.

Totalt sju verksamheter som deltagit i kursen under den andra kursomgången har djupstuderats: två förskolor, tre grundskolor och två gymnasieskolor. Fördelningen mellan skolformerna bestämdes i samråd med Skolverket. Förskolor och skolor valdes sedan ut genom ett slumpmässigt urval. Respektive verksamhet har besökts tre gånger. En gång före kursen börjat (våren 2013), en gång under det att kursen pågått (hösten 2013) och en gång efter att kursen avslutats (våren 2014).

Vid varje besök har förskolechef/rektor intervjuats samt personal som deltar i kursen, vilket har varierat mellan två till fem deltagare. Gruppintervjuer med elever har genomförts vid gymnasieskolorna samt en av grundskolorna, där elever i årskurs 8 eller 9 intervjuats. Ramböll bedömde, efter inhämtande av synpunkter från Ann Frisell Ellburg (undervisningsråd på Skolverket) och Klara Dolk (fil.dr i pedagogik), som båda har erfarenhet av intervjuer med barn, att yngre barn och elever inte skulle intervjuas. Ett brev med information samt principer för urval av elever för gruppintervju har tillskickats rektor. Ett brev har även via rektor vidarebefordrats till vårdnadshavare, där Ramböll har informerat om syftet med och genomförandet av gruppintervjun, samt bett om deras godkännande.

Under besöken har även direktobservation använts som metod i syfte att fånga in det som inte uttrycks eller som intervjupersoner har svårt att sätta ord på, till exempel stämning och sociala relationer. Att använda sig av direktobservation är ett sätt att säkra att övrig datainsamling (verbal och skriftlig) ger en korrekt bild och att vi förstår de skeenden som äger rum.

Kursutvärderingar

Kursutvärderingar har gjorts av kurserna som getts inom ramen för omgång ett och två.

Kursutvärderingarnas huvudsakliga syfte har varit formativt, det vill säga att under satsningens gång återföra information kring kursens genomförande och kvalitet.

Kurserna har utvärderats genom webbenkäter. Distributionssättet för kursutvärderingarna har dock skiljt sig åt mellan de två olika omgångarna. Vid den första kursutvärderingen distribuerades webbenkäterna genom en länk som kursadministratörer ombetts att skicka till sina deltagare. Varje kurs fick en egen länk som registrerat vilken kurs deltagaren kommit från. Denna lösning är inte optimal men nödvändig mot bakgrund av att alla lärosäten inte inkom med användbara e-postlistor. Då enkäten skickas ut via länk blir svarsfrekvensen svårbedömd. Den uträkning av svarsfrekvensen som gjordes utifrån antal deltagare per lärosäte visade på en ojämn och låg svarsfrekvens. I snitt låg svarsfrekvensen på 37 procent.

Mot bakgrund av erfarenheterna från den första kursutvärderingsomgången förtydligade Skolverket lärosätenas uppdrag att upprätta och inkomma med e-postadresser till kursdeltagarna. Den andra kursutvärderingsomgången distribuerades därför med hjälp av e-postadresser. Svarsfrekvensen uppgick till 38 procent. Efter att uppenbart felaktiga e-postadresser tagits bort blev svarsfrekvensen något högre, 41 procent.

2.2.2 Den summativa utvärderingen

Utvärderingens summativa ansats handlar om att slutligen mäta, värdera och förklara utbildningssatsningens resultat och effekter. Utvärderingsuppdragets tidsram innebär dock att data från den tredje kursomgången inte omfattas av denna utvärdering. Som grund för den summativa utvärderingen ligger den empiri som insamlats genom dokumentstudier, intervjuer, observationer och enkäter under de löpande utvärderingsinsatserna samt den empiri som insamlats under tidig höst 2014 genom enkät och intervjuer. Nedan redogörs närmre för empiriinsamlingen under hösten 2014.

En enkätundersökning skickades ut till de som deltagit i kursens första eller andra kursomgång på samtliga lärosäten. Enkäten skickades ut den 25 augusti och stängdes för svar den 8 september. Enkäten har skickats ut till de som deltagit i kursen under omgång ett och två och som lärosätena har haft e-postadresser till. 522 personer har besvarat enkäten helt vilket ger en svarsfrekvens på 42 procent.

Tabell 1 Svarsfrekvens

Status	Frekvens
Slutförd*	522 (42 %)
Partiella svar	64 (5 %)
Ej besvarat**	660 (53 %)
Totalt	1246
Bortfallen***	184

* Endast kompletta svar (slutförda) har använts i analysen. Ytterligare tre personer, som endast angett "vet ej" på samtliga frågor, har tagits bort. ** Det går inte att utesluta att ett antal av dem som inte besvarat enkäten inte ingår i populationen. I beräkningen av svarsfrekvensen utgår vi dock från att dessa respondenter gör det. *** Med "bortfallen" avses de fall där enkäten gått till fel mottagare eller där adressen varit felaktig.

Ramböll har gjort en analys av om de som slutfört enkäten skiljer sig från totalpopulationen vad gäller vilken kursomgång de deltagit i eller vilket lärosäte de läst kursen vid. En sådan analys visar att de som slutfört enkäten inte skiljer sig på något systematiskt sätt från totalpopulationen vad gäller bakgrundsvariablerna kursomgång eller lärosäte. Av de som har slutfört enkäten har 46 procent läst kursen under första kursomgången, för totalpopulationen är siffran 43 procent. Ser vi till representation från olika lärosäten är deltagare från Stockholms universitet underrepresenterade i enkätsvaren, då de utgör 14 procent av totalpopulationen men endast 9 procent av de som slutfört enkäten. I övrigt skiljer sig inte de som slutfört enkäten från totalpopulationen på

något systematiskt sätt. Det bör dock nämnas att en del lärosäten har få deltagare och svarande vilket gör en sådan jämförelse känslig för små förändringar.

Vid sidan av enkätundersökningen har intervjuer genomförts med kursansvariga eller motsvarande på de 15 lärosäten som har gett kursen. Syftet med dessa intervjuer har varit att undersöka hur kursen har riggats och genomförts, vilket i sin tur bidrar till utvärderingens förklarande ambition. Ramböll har även samlat in erfarenheter och synpunkter från lärosätena under ett erfarenhetsutbyte där Ramböll presenterade utvärderingens preliminära resultat och där lärosätetsrepresentanterna deltog i gruppdiskussioner kring på förhand bestämda frågor. En intervju har även genomförts med Jan Håkansson, lektor vid Institutionen för utbildningsvetenskap vid Linnéuniversitetet. Intervjun syftade till att få återkoppling på utvärderingens analys och slutsatser, med särskilt fokus på resultaten av SEM-analysen.

2.3 Analytiska strategier

För att besvara utvärderingens frågeställningar har ett antal analytiska strategier tillämpats. Dessa beskrivs kortfattat nedan.

2.3.1 Värdering mot målsättningar

Den värdering som sker av utbildningssatsningens bidrag, liksom bidraget från satsningens olika delar, värderas gentemot befintliga målsättningar så som de har definierats av Skolverket i förändringsteori och i kursplanen. Målsättningarna har operationaliserats i en enkätundersökning som utgör det huvudsakliga empiriska underlaget för bedömningarna.

Det har dock varit en utmaning att bedöma om målsättningarna uppfyllts i tillräckligt stor utsträckning. I enkätundersökningen har respondenterna fått ange i vilken utsträckning de upplever att kursen bidragit till förväntade resultat på kort och längre sikt, t.ex. ökade kunskaper som följd av deltagandet i kursen. En tiogradig skala har använts, där 1 har motsvarat "i liten utsträckning" och 10 motsvarat "i stor utsträckning". Det har dock varit en utmaning att bedöma om målsättningarna uppfyllt i tillräckligt stor utsträckning eftersom det inte har funnits en definierad norm för utbildningssatsningens målsättningar. Värderingarna i utvärderingen fokuserar därför i hög grad på jämförelser mellan deltagare och mellan deltagande verksamheter och analysen i utvärderingen har en tyngdpunkt på den förklarande ambitionen (varför uppstår vissa resultat och inte andra?).

En mer grundläggande svårighet vid utvärderingen är bedömningen av om resultatet eller effekten har uppnåtts till en följd av det genomförda programmet eller om resultatet eller effekten hade kunnat uppnås även utan insatsen. I en optimal situation hade resultatet/effekten kunnat mätas genom en jämförelse med neutrala kontrollgrupper i en experimentell design. Högst evidensnivå har olika typer av statistiska kontroller såsom regressionsanalys, men eftersom det i detta fall saknas en neutral kontrollgrupp är inte regressionsanalys en lämplig metod att använda i utvärderingen av högskolekursen. Bristen på neutrala kontrollgrupper gör att Ramböll har använt två andra analysmetoder som kompletterar varandra och tillsammans ökar säkerheten i värdering och förklaringen av programmets resultat och effekter, nämligen SEM-analys och bidragsanalys. Nedan beskrivs analysmetoderna närmre.

2.3.2 Bidragsanalys

Bidragsanalysen utgår från en teoribaserad ansats där utvärderaren systematiskt försöker jämföra de underliggande antagandena om hur en intervention är tänkt att fungera i teorin med befintlig empiri. Den teoribaserade ansatsen skiljer sig från den traditionella resultatmätningen genom att hela kedjan från insats till effekt kartläggs i syfte att spåra förklaringar till uppnådda resultat. I bidragsanalysen spåras programmets händelseförlopp steg för steg genom en så kallad förändringsteori. Kortfattat innebär detta att utvärderarna försöker kartlägga kausala samband för att se om det finns en logisk kedja som leder fram till den slutliga effekten. Bidragsanalysen fungerar som ett analytiskt verktyg inte bara för att värdera sannolikheten att insatsen bidragit

till en uppmätt förändring utan också för att systematiskt hantera de förklarande faktorer som haft betydelse för insatsens resultat. För att utvärderingen ska fungera lärande inför ett framtida arbete måste bedömningen av programmets resultat kompletteras med en kartläggning och analys av de faktorer som kan förklara resultatet.

I bidragsanalysen samlas relevant material från utvärderingens genomförande och hypoteser formuleras kring vilka faktorer som påverkar effekterna. Dessa hypoteser blir därefter en guide i det fortsatta utvärderingsarbetet.

2.3.3 SEM-analys

SEM står för *strukturell ekvationsmodellering*. Analysmodellen är lämplig att användas i utvärderingar där sambandsanalys mellan insatser och resultat ska analyseras. Jämfört med liknande metoder, som också syftar till att pröva hypotetiska samband mellan variabler, kan SEM-analysen med enklare medel inkludera fler variabler som analyseras simultant i en framarbetad modell. En av styrkorna med SEM är att det är en statistiskt robust analysmetod som samtidigt inte kräver stora stickprovsstorlekar.

I SEM-analysen prövas de antaganden och hypoteser som formulerats genom bidragsanalysen genom att beräkna vilka oberoende variabler (påverkansfaktorer) som korrelerar med den eller de beroende variablerna (resultaten). Eftersom analysen inte visar orsakssamband utan enbart samband, är det viktigt att modellen som testas är teoridriven och bygger på underbyggda antaganden om sambandens riktning. I denna utvärdering har de beroende och oberoende variablerna arbetats fram med utgångspunkt i den förändringsteori som tidigare beskrivits, de hypoteser som tagits fram i utvärderingens inledningsfas samt kursplanen för kursen. Hypoteserna och de antaganden som gjorts i förändringsteorin har därutöver förfinats och kompletterats genom de löpande utvärderingsinsatserna.

De två beroende variablerna som arbetats fram har i enlighet med satsningens målsättningar och kursplan definierats som en utveckling av deltagarna som gått själva kursen (i modellen kallad "deltagarnas utveckling") och en utveckling av värdegrunds- och likabehandlingsarbetet på skolnivå (kallad "effekter på skolnivå" i modellen). Variablerna som ingår i modellen är latenta vilket innebär att de har operationaliserats genom ett antal indikatorer som tillsammans fångar in respektive variabel. I bilaga 1 finns en samlad tabell över vilka variabler och tillhörande enkätfrågor som har använts.

De indikatorer som tagits fram har operationaliserats genom enkätfrågor i den enkätundersökning som skickats ut till deltagare under tidig höst 2014. Analysen som görs utifrån modellen bygger dels på det samlade betyget som varje variabel ges av respondenterna, dels på dess samband mellan de beroende och oberoende variablerna. Ambitionen är att kunna utläsa vilka faktorer som vore prioriterade att stärka för att förbättra satsningens avtryck.

2.3.4 Kvalitativ empiri för att förklara och underbygga satsningens effekter

Vid sidan av SEM-analysen har även kvalitativ empiri använts för att förklara och underbygga satsningens effekter. Den empiri som framkommit i intervjuer, observationer, dokumentstudier och öppna svar i enkäten har tjänat som tolkningsstöd i analysen av enkätsvaren och används i denna rapport för att illustrera hur olika skeenden och förhållanden kan ta sig uttryck.

3. RESULTAT

Kursen är tänkt att leda till att kursdeltagarna ökar sin kunskap kring värdegrund utifrån lagstiftning och styrdokument samt begrepp och teorier så som t.ex. diskriminering och vad ett normkritiskt förhållningssätt innebär. Vidare syftar kursen till att stärka kursdeltagarnas kompetens i att utveckla verksamhetens värdegrunds- och likabehandlingsarbete. Kursen är även tänkt att bidra till utveckling på verksamhetsnivå, t.ex. utveckling av arbetet med att främja likabehandling och tillitsfulla relationer. I detta kapitel presenterar vi utvärderingens resultat avseende satsningens bidrag till utveckling av kursdeltagarnas kunskaper och förmågor samt bidrag till utveckling av deltagande verksamheter.

Rambölls övergripande slutsats är att kursen har lett till goda resultat hos de individer som deltagit och att viss utveckling även har skett på verksamhetsnivå. Kursens bidrag till att åstadkomma en "hela skolan"-ansats, där likabehandlingsarbetet är förankrat på hela skolan och en naturlig del av det vardagliga arbetet för personal och elever, har dock varit begränsat. Vidare visar utvärderingen att deltagare i den första omgången skattar sin utveckling och verksamhetens utveckling högre än deltagare i andra omgången. Vi finner ingen tydlig förklaring till detta men kan utesluta att det skulle bero på att kvaliteten på kursen försämrats med tiden då empirin snarare pekar på motsatsen. En hypotes är att resultaten på verksamhetsnivå är starkare i de verksamheter som deltog under första omgången då det tar tid att åstadkomma förändringar på verksamhetsnivå och det har förflutit längre tid sedan kursdeltagandet för de som deltog i första omgången. En annan hypotes är att deltagarna eller deras förutsättningar skiljer sig mellan första och andra omgången vilket leder till skillnader i resultatbilden.

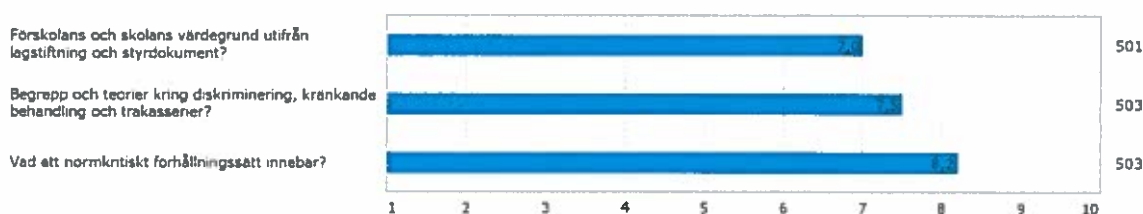
I rapporten används begreppet "deltagare" och avser då de personer som deltagit i själva kursen. Begreppet "skolledare" används som ett samlingsnamn för rektorer och förskolechefer.

3.1 Resultat hos kursdeltagare

Av enkätundersökningen framgår att deltagare värderar kursens bidrag till utvecklingen av Skolverket förväntade kunskaper och förmågor till 7,4 på en skala från 1 till 10 där 1 motsvarar "i liten utsträckning" och 10 "i stor utsträckning". Kursdeltagare som deltagit i första kursomgången skattar i genomsnitt sin utveckling högre än vad kursdeltagare som deltagit i den andra omgången gör.¹

I figuren nedan framgår deltagarnas genomsnittliga värdering av tre frågor kopplade till förväntade effekter av kursen på kort sikt vad gäller deltagarnas kunskapsutveckling.

Diagram 1 I vilken utsträckning har kursen gett dig ökad kunskap om...

1 = i liten utsträckning, 10 = i stor utsträckning

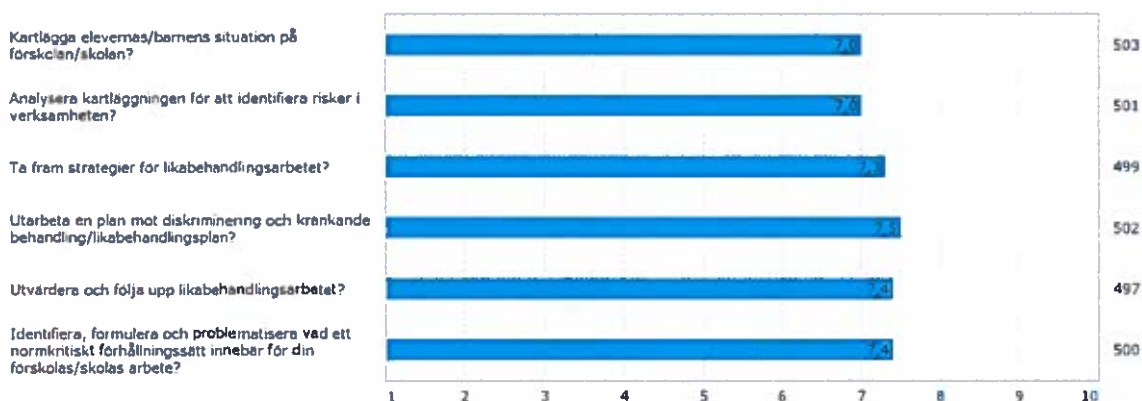
Not: Y-axeln visar antal svarande

På samma vis har frågor ställts till deltagare om hur de värderar kursens bidrag till utveckling av de förmågor som Skolverket önskar. I figuren nedan framgår deltagarnas genomsnittliga värde-

¹ Deltagare i första omgången skattar i genomsnitt, på en tiogradig skala, sin utveckling 7,7. Samma siffra för deltagare i andra omgången är 7,2. Skillnaden är signifikant en 95-procentig signifikansnivå.

ring av sex frågor kopplade till förväntade effekter av kursen på kort sikt vad gäller utveckling av deltagares förmågor.

Diagram 2 I vilken utsträckning har kursen bidragit till att du har utvecklat din förmåga att...

1 = I liten utsträckning, 10 = I stor utsträckning

Not: Y-axeln visar antal svarande

Enkätresultaten pekar på att kursen på en övergripande nivå har bidragit till att utveckla de kunskaper och förmågor som Skolverket önskade. Den kunskap som kursen tycks ha bidragit starkast till är vad ett normkritiskt förhållningssätt innebär. Detta framgår av såväl enkätundersökningen, kursutvärderingar samt intervjuer med deltagare och lärosätesrepresentanter. I intervjuerna talar deltagare ofta i ord som "ett förändrat synsätt" eller "nya insikter". Ramböll har noterat att deltagare som uttrycker detta även i regel kan beskriva på vilket sätt de agerar annorlunda nu i olika situationer. Det kan till exempel handla om hur de bemöter barn eller elever som säger eller gör saker som personalen vill markera mot eller hur de själva uttrycker sig och agerar förebilder.

När dockor går sönder rensar man vanligtvis bort dem. Nu tänker vi att det är en handikappad docka och att vi ska ha kvar den för att visa barnen och prata om att den är lika mycket värd ändå. Sådana här situationer är mer vanliga nu. (Deltagare)

Att det normkritiska förhållningssättet gjort ett starkt avtryck hos deltagarna bekräftas i intervjuer med lärosätesrepresentanter. En lärosätesrepresentant beskriver deltagarnas utvecklingsprocess som två parallella resor, en personlig och en professionell. Vad gäller den personliga utvecklingsresan beskrivs deltagare ha fått en ökad insikt om hur det egna beteendet och språkbruket kan ha en normerande påverkan. Den professionella utvecklingsresan handlar om att deltagare har genomgått ett mer professionellt inriktat perspektivskifte där normkritik i förhållande till den egna yrkesrollen har utvecklats i och med de ökade kunskaperna. Av intervjuerna framgår samtidigt att lärosätena har uppfattat att en stor utmaning för kursdeltagarna har varit just det normkritiska perspektivet, både att själv ta till sig perspektivet och att förmedla kunskapen vidare i sina verksamheter.

Vidare visar enkäten att deltagarna överlag uppfattar att kursen även bidragit till ökade kunskaper kring lagstiftning och andra styrdokument. I kursutvärderingarna framkommer att denna typ av kunskap nämns på frågan om vilka förkunskaper, om några, som deltagarna upplevt varit otillräckliga inför kursen. Rambölls bild från fallstudierna är samtidigt att dessa kunskaper sällan nämns på en öppen fråga om vad deltagarna har fått ut av eller lärt sig med anledning av kursdeltagandet. Rambölls hypotes är att detta beror på att den ökade kunskapen om det normkritiska förhållningssättet i jämförelse framstår som ett mer betydande bidrag samt att en del kursdeltagare uppfattar att de redan har god kunskap om värdegrund utifrån lagstiftning och styrdokument. Av fallstudierna framgår dock att samtliga, även de som har arbetat länge med värde-

grunds- och likabehandlingsfrågor, uppfattar att det är värdefullt att lagstiftning och styrdokument tas upp på kursen.

Intervjuer med deltagare och till viss del lärosätesrepresentanter ger vid handen att kursen för vissa deltagare har bidragit till andra resultat på kort sikt än de som explicit uttalats av Skolverket. I vissa fall tycks deltagandet i kursen även ha bidragit till en stärkt självkänsla och generell intresse för kompetensutveckling. I intervjuer har Ramböll mött deltagare utan tidigare erfarenhet av högre studier som innan kursstart varit oroliga över att de inte ska klara kursen, men som efteråt tagit högskolepoängen och då beskriver hur de har stärkts av det faktum att de har klarat av det. Att detta förekommit uttrycker även en lärosätesrepresentant.

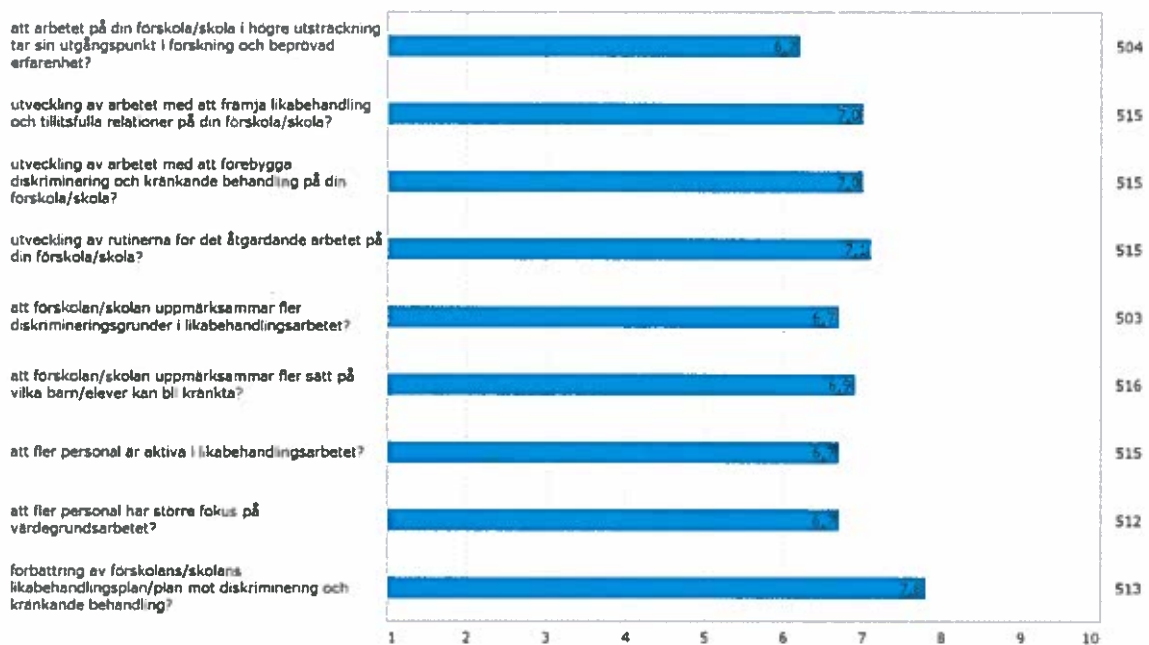
Jag är inte van att studera så det var kanske lite extra jobbigt för mig. Kursen gjorde att jag växte en decimeter, det stärkte självförtroendet. (Deltagare)

3.2 Resultat på verksamhetsnivå

Enkätundersökningen visar att deltagarna värderar kursens bidrag till utveckling av värdegrunds- och likabehandlingsarbetet i sin verksamhet lägre än kursens bidrag till den egna utvecklingen. I genomsnitt värderar deltagarna bidraget på verksamhetsnivå till 6,9 på en skala från 1 till 10. Precis som vad gäller resultat på deltagarnivå råder det skillnad mellan deltagare i första respektive andra kursomgången vad gäller i vilken utsträckning de upplever att deltagandet har bidragit till utveckling på verksamhetsnivå.²

I figuren nedan framgår deltagarnas genomsnittliga värdering av nio frågor kopplade till förväntade effekter av kursen på kort sikt vad gäller utveckling av värdegrunds- och likabehandlingsarbetet på verksamhetsnivå.

Diagram 3 I vilken utsträckning har deltagandet i kursen bidragit till...

1 = I liten utsträckning, 10 = I stor utsträckning

Not: Y-axeln visar antal svarande

Trots att denna kurs inte har haft ett särskilt fokus på att arbeta med likabehandlingsplanen indikerar enkätresultatet att deltagarna i genomsnitt uppfattar att kursens starkaste avtryck är just

² Deltagare i första omgången skattar i genomsnitt, på en tiogradig skala, verksamhetens utveckling till 7,2. Samma siffra för deltagare i andra omgången är 6,7. Skillnaden är signifikant en 95-procentig signifikansnivå.

en förbättring av verksamhetens likabehandlingsplan/plan mot diskriminering och kränkande behandling. Detta är även det huvudsakliga resultat som framkommit i intervjuer i de verksamheter som djupstuderats. I några verksamheter som Ramböll har följt under kursens gång har det skett en förändring i synen på likabehandlingsplanens användbarhet. Vid första besöket upplevdes likabehandlingsplanen som ett "måste" som inte upplevdes vara en hjälp i verksamhetens likabehandlingsarbete. Någon deltagare beskrev det i efterhand som en "beröringskräck", då likabehandlingsplanen hade fått kritik av Skolinspektionen men ingen i verksamheten kände sig säker på vad som borde göras för att den skulle bli bra. Vid sista besöket hade dock en förändring skett i hur likabehandlingsplanen beskrevs och framstod då som ett viktigt och användbart verktyg. Den bild som förmedlats i intervjuer med lärosätesrepresentanter är att behovet av att omarbota likabehandlingsplanen har varit relativt stort under kursens gång.

Genom fallstudierna har Ramböll även kunnat notera att det på flera håll har skett förändringar i det sätt på vilket kartläggningar görs eller att förändringar har planerats. Framför allt handlar det om ökad systematik i kartläggningarna och att de omfattar fler personer eller aspekter. Några lärosätesrepresentanter upplever samtidigt att just detta att lära kursdeltagarna att göra en annan typ av kartläggning ibland har varit en utmaning.

Vidare har Ramböll i vissa verksamheter kunnat se att konkreta förändringar har gjorts med anledning av lärdomar från kursen. Det kan till exempel handla om att sluta med vissa typer av temadagar som riskerar att förstärka stereotypa föreställningar eller att verksamheter har planerat in nya och återkommande aktiviteter för att främja goda relationer.

Rambölls övergripande bild är sammanfattningsvis att viss utveckling skett på verksamhetsnivå. Enkäten indikerar att kursen i många verksamheter bidragit till att fler personal är aktiva i likabehandlingsarbetet och att fler personal har större fokus på likabehandlingsarbetet. Rambölls bild från övrig empiriinsamling är dock att den "hela-skolan-ansats", som bl.a. innebär ett helhettstänk där all personal, alla elever och föräldrar är involverade, inte tycks ha förverkligats i någon större utsträckning i deltagande verksamheter. Såväl deltagare som lärosätesrepresentanter vittnar om att en utmaning ofta är just att förankra lärdomar från kursen och involvera samtlig personal i arbetet. I nästa avsnitt går vi in närmre på vad som förklarar resultaten.

4. FÖRKLARINGAR TILL RESULTATEN

I föregående kapitel redogjordes för satsningens resultat på deltagarnivå och verksamhetsnivå. I följande kapitel presenterar vi faktorer som förklarar resultaten. Valet av faktorer att inkludera i analysen har gjorts utifrån den förändringsteori som tidigare beskrivits, de hypoteser som tagits fram och utvecklats under utvärderingens gång samt kursplanen för kursen.

Faktorerna utgörs dels av komponenter i kursen, t.ex. kurslitteraturens relevans, och dels faktorer som kan härledas till miljön i vilken kursen ska tillgodogöras (det vill säga förutsättningar i deltagande verksamheters organisationer). Bedömningen av faktorernas betydelse för satsningen vilar på intervjuer, fallstudier och en SEM-analys baserad på enkätundersökningen som har distribuerats till samtliga deltagare.

Ramböll gör den samlade bedömningen att faktorerna kopplade till kursen samt eget engagemang och skolledarens roll har störst betydelse för kursens avtryck på deltagarnivå. För kursens avtryck på skolnivå är det emellertid främst skolledarens roll, kollegornas intresse och spridningsarbetet som har störst påverkan på resultatet, men även kursens komponenter har en inverkan. Den arbetsplatsförlagda träffen och resurser tycks inte ha en direkt påverkan på uppnådda resultat. Ramböll gör dock bedömningen att dessa faktorer sannolikt utgör viktiga faktorer för kursens möjlighet att nå avtryck på verksamhetsnivå om än längre bak i förklaringskedjan.

4.1 Förklaringar till resultat på deltagarnivå

Värdegrund- och likabehandlingssatsningen syftar på individnivå till att utveckla deltagarnas kunskaper och förmågor. Som verktyg för denna förändring finns kursens föreläsningar, kurslitteratur, seminarier och två arbetsplatsförlagda tillfällen varav den ena genomförs med stöd av lärosätet. En rad andra faktorer kan dock inverka på lärarnas möjlighet att tillgodogöra sig kunskapen som förmedlas inom ramen för kursen. Fallstudierna som har genomförts under utvärderingens gång har visat att tillgänglig tid, eget engagemang och stöd från skolledaren också kan påverka lärarnas upplevelse av kursens bidrag till den egna utvecklingen.

Den övergripande bilden är att det, med undantag för den arbetsplatsförlagda träffen, är faktorerna som utgör komponenter av kursen som också är de faktorer som har starkast samband med deltagarnas utveckling. Utav kursens komponenter är det föreläsningarna som i den statistiska analysen korrelerar i högst utsträckning med lärarnas skattning av kursens bidrag. Ramböll gör även bedömningen att eget engagemang och rektorns roll är viktiga faktorer för kursens avtryck hos deltagarna.

Nedan redogörs för Rambölls bedömning av hur respektive faktor har inverkat på satsningens avtryck. I samband med redovisningen av respektive faktor beskriver vi först faktorernas betydelse för observerade resultat och därefter vilket betyg som deltagarna har gett faktorn.

Föreläsningarna

Den samlade empirin visar att föreläsningarna till stor del tycks kunna förklara deltagarnas värdering av kursens bidrag till den egna utvecklingen. Hur deltagarna har uppfattat föreläsningarna speglar således även till stor del hur de har uppfattat kursens värde i stort. Bedömningen vilar på den statistiska analysen som visar att deltagarnas värdering av föreläsningarna är den faktor som har starkast korrelation med deras övergripande skattning av kursens avtryck. Bedömningen stärks även av resultat från genomförda intervjuer som pekar på att deltagarnas upplevelse av vad kursen har gett dem i regel förklaras av föreläsningarnas kvalitet och relevans. I intervjuerna har deltagarna framhållit föreläsningarna som värdefulla tillfällen att utveckla resonemang utifrån kurslitteraturen och sätta dem i ett större sammanhang.

Underlaget visar också att föreläsningarna övergripande har värderats högt av deltagarna. Föreläsningarnas kvalitet och relevans har getts höga betyg i enkätundersökningen till deltagarna, vilket åskådliggörs i diagrammet nedan.

Diagram 4 Kursdeltagarnas värdering av föreläsningarna, medelvärde

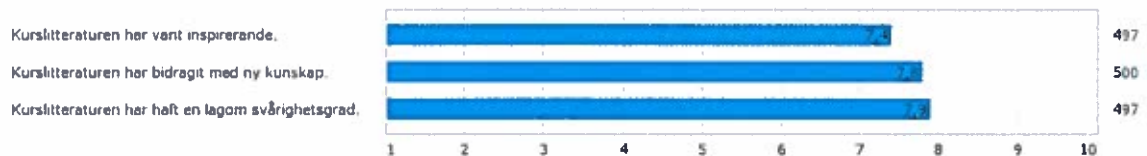
Not: Y-axeln anger antalet respondenter

I intervjuerna har deltagarna beskrivit föreläsningarna som intresseväckande och inspirerande och föreläsarna som väl förberedda och entusiasmerande. Deltagare har också uppskattat att föreläsningarna har varvats med möjligheter till gruppdiskussion. Skolpersonal som har varit mindre nöjda med kursens föreläsningar tycks generellt ha saknat ytterligare fördjupning av kurslitteraturen och i vissa fall upplevt föreläsarna som dåligt förberedda.

Kurslitteraturen

Utvärderingen visar att kurslitteraturen är den faktor som, efter föreläsningarna, har störst betydelse för deltagarnas värdering av kursens avtryck på deltagarnivå. SEM-analysen visar att respondenternas värdering av kurslitteraturens kvalitet och relevans i hög utsträckning korrelerar med deras värdering av den egna utvecklingen till följd av kursen. Kurslitteraturen har även i såväl intervjuer som i enkätundersökningen getts goda omdömen från deltagarna. Deltagarna har upplevt litteraturen som intresseväckande och lättillgänglig. Som redan har påtalats har deltagarna särskilt uppskattat litteraturen som har behandlat det normkritiska perspektivet. Deltagarnas genomsnittliga värdering av kurslitteraturen åskådliggörs i diagrammet nedan.

Diagram 5 Kursdeltagarnas värdering av kurslitteraturen, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

En utmaning för kursen har varit deltagarnas skiftande vana av tidigare studier på högskolenivå, något som blir tydligt när deltagarna ombeds beskriva hur de har uppfattat kurslitteraturen. De deltagare som har varit mindre nöjda med litteraturen har i regel upplevt den som för akademisk eller för omfattande. Ramböll gör dock bedömningen att merparten av deltagarna har upplevt litteraturen positivt.

Seminarierna

Även seminarierna har enligt utvärderingen haft stor betydelse för deltagarnas värdering av kursen. Enligt den statistiska analysen korrelerar deltagarnas värdering av seminariernas kvalitet och relevans i relativt stor utsträckning med den övergripande värderingen av kursens bidrag till den egna utvecklingen. I intervjuer har även deltagarna framhållit vikten av att få utrymme för diskussion av frågor kopplade till kurslitteraturen eller till förhållanden i den egna verksamheten. Seminarierna har beskrivits som tillfällen att få tips om hur värdegrundsarbetet kan organiseras på skolorna, eller hur kurslitteraturen ska förstås. En deltagare beskriver:

Det är värdefullt att prata med andra kollegor. Man tror att man gör rätt men sen hör man 'jaha gjorde du så?' Små uppvaknande. Man vet att man inte är fulländad men man gör det man tror på. När man pratar med andra [inser man att] det var ett bra tips!

Seminarierna har i genomsnitt värderats högt av deltagarna. Enligt enkätundersökningen upplever deltagarna att seminarierna gav tips på förbättringsåtgärder, gav dem en chans att utbyta erfarenheter kopplade till likabehandlings- och värdegrundsarbetet och att samtalsämnena var relevanta. Resultaten åskådliggörs i diagrammet nedan.

Diagram 6 Kursdeltagarnas värdering av seminarierna, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

Mindre nöjda omdömen om seminarierna tycks främst kunna härledas till att spridningen av deltagare har varit för stor, det vill säga att personal från exempelvis gymnasieskolan och förskolan har deltagit i samma seminarium. Enligt vissa deltagare har detta hämmat möjligheten till ett relevant erfarenhetsutbyte.

Den arbetsplatsförlagda träffen

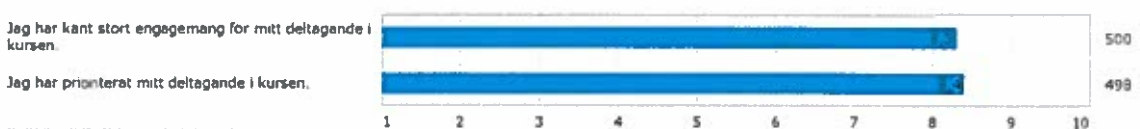
Datainsamlingen ger ingen entydig bild av de arbetsplatsförlagda träffarnas betydelse för satsningens avtryck för deltagarna. Den *arbetsplatsförlagda träffen* är den faktor utav satsningens komponenter som inte tycks korrelera med deltagarnas utveckling till följd av kursen. Ramböll ser att resultatet sannolikt kan förklaras av att den arbetsplatsförlagda träffen inte tar sikte på att utveckla deltagarna utan att den snarare syftar till att verka för ett resultat på verksamhetsnivå.

Eget engagemang

Av de faktorer som inte utgör komponenter av kursen tycks eget engagemang vara av störst betydelse för hur deltagarna värderar kursens bidrag till den egna utvecklingen. Med eget engagemang avses i vilken utsträckning deltagaren har känt engagemang för sitt deltagande i kursen och i vilken grad deltagandet i kursen har prioriterats. Enligt SEM-analysen har deltagarnas värdering av dessa aspekter ett starkt samband med hur de har värderat kursen övergripande. Resultaten stöds av intervjumaterialet som indikerar att deltagare som har valt sitt deltagande själva, och därmed har känt entusiasm och engagemang för kursen, också har upplevt den som mer givande än deltagare som har uppmanats gå kursen av skolledaren.

I enkätundersökningen har frågorna om eget engagemang fått högt betyg av respondenterna. Resultatet är samstämmigt med observationerna från fallstudierna som indikerar att det i hög grad har varit så kallade eldsjälar som har anmält sig till kursen. I diagrammet nedan åskådliggörs deltagarnas genomsnittliga värdering av eget engagemang.

Diagram 7 Kursdeltagarnas värdering av eget engagemang för kursen, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

Skolledarens roll

I likhet med forskningen inom området visar även denna utvärdering att skolledaren har stor betydelse för deltagarnas upplevda utveckling till följd av kompetensutvecklingen. Den statistiska analysen visar att deltagarnas värdering av i vilken utsträckning skolledaren har motiverat värderat av deltagandet i kursen och stöttat deltagarnas arbete har starkt samband med hur de värde-

rar kursens övergripande bidrag till den egna utvecklingen. I fallstudierna har även deltagarna samstämmigt framhållit betydelsen av skolledarens stöd för arbetet kopplat till kursen.

Utvärderingen visar att skolledarnas aktiva stöd till värdegrund- och likabehandlingsarbetet samt deltagarnas kompetensutveckling inom området kan stärkas. I enkätundersökningen värderas skolledarnas arbete med att motivera deltagande i kursen samt löpande stöd under kursens genomförande något lägre än övriga faktorer. I intervjuer med deltagarna har det blivit tydligt att de i flera fall har lämnats ensamma med arbetet kopplat till kursen. Det har även framkommit exempel som tyder på att skolledarna i vissa fall har upplevt det svårt och känsligt att tala om värdegrund, i synnerhet det normkritiska perspektivet. Denna osäkerhet har hämmat skolans arbete med värdegrund- och likabehandlingsfrågor.

Diagram 8 Kursdeltagarnas värdering av skolledarnas roll, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

Resurser

Utvärderingen visar att deltagarna har upplevt tiden för genomförande som bristfällig. I intervjuerna har det återkommande påtalats att bristen på tid har verkat missgynnande för kursens avtryck. Samtidigt visar SEM-analysen att lärarnas värdering av i vilken utsträckning de har varit nöjda med tillgänglig tid inte korrelerar med deras skattning av satsningens bidrag. Ramböll tolkar resultatet som att deltagarna har genomfört och uppskattat kursen trots att tidsmässiga förutsättningar har varit bristfälliga. Intervjuerna indikerar att skolpersonalen har låga förväntningar vad gäller tilldelning av arbetstid för kompetensutveckling, deltagare har bland annat uppgett att de i viss mån ser det som en förutsättning att ledig tid används under en kortare period för att kunna delta i kompetensutvecklingsinsatser. Utifrån den samlade empirin gör Ramböll därför bedömningen att bristande resurser i form av tid inte har påverkat deltagarnas utveckling på kortare sikt. Vi vill dock understryka att effekterna av tidsmässig press på längre sikt inte har utvärderats. Det är dock sannolikt att det kan ha en negativ inverkan på satsningens hållbarhet eller engagemang för framtida kompetensutveckling.

Diagram 9 Kursdeltagarnas värdering av tid och förankring, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

4.2 Förklaringar till resultat på verksamhetsnivå

Värdegrund- och likabehandlingssatsningens ska inte bara leda till utveckling av deltagares kunskaper och kompetenser utan även främja ett utvecklat värdegrund- och likabehandlingsarbete på verksamhetsnivå. En separat analys har därför gjorts för att studera vilka faktorer som samverkar med deltagarnas bedömning av kursens bidrag till en sådan utveckling. Utöver faktorerna som redovisades ovan har Ramböll i denna analys inkluderat fyra faktorer som kan påverka huruvida resultat nås på verksamhetsnivå. Faktorerna som tillkommer här är befintlig kultur i verksamheten, kollegornas intresse och spridningsarbetet.

Analysen av den insamlade empirin visar att faktorerna skolledarens roll, kollegornas intresse och spridningsarbetet uppvisar starkast korrelation med kursens bidrag till en utveckling på deltagande skolor. Även komponenterna av kursen har betydelse för denna utveckling, vilket är rimligt givet att förändringen primärt ska ske genom den kunskap och de förmågor deltagarna förvärvar genom sitt kursdeltagande. Faktorerna befintlig kultur, resurser och den arbetsplatsförlagda träffen uppvisar ingen korrelation med kursens skattade bidrag till en utveckling på verksamhetsnivå. Ramböll gör dock bedömningen att faktorerna resurser och den arbetsplatsförlagda träffen sannolikt har betydelse för resultatet och dess hållbarhet, men att denna betydelse är svår att fånga i de analyser som har gjorts.

Skolledarens roll

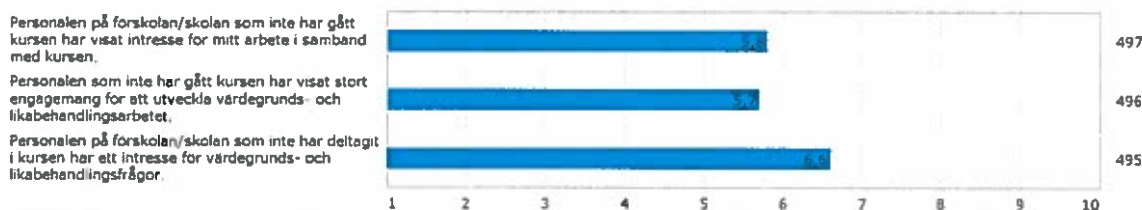
Såväl SEM-analysen som fallstudierna tyder på att skolledarens agerande är den faktor som har starkast samband med deltagarnas skattade effekter på skolnivå. På de skolor där skolledarna har visat engagemang för kursen såväl som för likabehandling- och värdegrundsarbetet upplevde deltagarna att de hade ett starkare mandat att föra vidare lärdomar till kollegor och implementera nya rutiner på skolan. Fallstudierna indikerar vidare att de skolledare som deltog i hela kursen bättre kunde stötta och driva på förskolans/skolans lokala värdegrunds- och likabehandlingsarbete, delvis på grund av att de själva fick argument för betydelsen av arbetet och det normkritiska perspektivet. Som har redovisats ovan upplever enkätrespondenterna att skolledaren i genomsnitt har stöttat arbetet med kursen relativt väl, det tycks dock finnas utrymme för att samlat stärka skolledarnas roll för att främja kursens avtryck på skolnivå.

Kollegornas intresse

Kollegornas intresse visar enligt analysen ett starkt samband med deltagarnas skattning av effekterna på skolnivå. Att kollegorna visar intresse och engagemang för värdegrund- och likabehandlingsfrågorna samt deltagarnas arbete kopplat till kursen har således betydelse för i vilken utsträckning kursen ger avtryck på verksamhetsnivå.

Enligt såväl enkätundersökningen som intervjuer och fallstudier har kollegornas intresse för arbetet kopplat till kursen varit relativt lågt. I fallstudierna har deltagarna uttryckt att övrig skolpersonal dels upplever värdegrunds- och likabehandlingsarbetet som något utöver det ordinarie arbetet som överlämnas till kursdeltagarna att sköta, dels kursens innehåll som något nytt och i viss mån kontroversiellt. Exempel har framkommit där såväl skolledare som deltagare upplever att det kan vara svårt och känsligt att prata om värdegrundsfrågor på skolan med övrig personal. Konkurrerande satsningar och ett pressat arbetsschema har också uppgetts vara orsaker till kollegornas låga engagemang för arbetet. I diagrammet nedan framgår hur respondenterna skattat kollegornas intresse och engagemang.

Diagram 10 Kursdeltagarnas värdering av kollegornas intresse, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

Not: Frågorna är förkortade

I intervjuer med deltagare och lärosättesansvariga har det blivit tydligt att kursdeltagarnas mandat i verksamheterna har betydelse för i vilken utsträckning kollegorna visar engagemang för arbetet med att utveckla värdegrund- och likabehandlingsarbetet. Att kursdeltagarna har gehör hos övrig skolpersonal kan sannolikt vara en viktig komponent för att främja intresse och engagemang för värdegrund- och likabehandlingsarbetet.

Spridningsarbetet

Spridningsarbetet, det vill säga i vilken utsträckning övrig personal på skolan har involverats i värdegrund- och likabehandlingsarbetet, uppvisar också ett starkt samband med kursens effekter på skolnivå. Att skolpersonalen aktivt involveras i värdegrund- och likabehandlingsarbetet kan således vara en framgångsfaktor för att nå effekter på skolnivå. Exempel på positiva erfarenheter från fallstudierna är genomförandet av studiecirklar med skolans personal där texter om normkritik eller andra relevanta frågor har lästs och diskuterats. Den generella bilden är dock att övrig skolpersonals involvering i värdegrund- och likabehandlingsarbetet har varit begränsat.

Diagram 11 Kursdeltagarnas värdering av spridningsarbetet, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

Not: frågorna är förkortade

Befintlig kultur

Faktorn befintlig kultur uppvisar inget samband med deltagarnas skattning av satsningens effekter på skolnivå. Huruvida deltagarna upplever att nya förslag på rutiner emottas positivt, att kollegorna ger feedback tillvarandra och har en vana av att diskutera värdegrundsfrågor tycks således inte påverka kursens avtryck. Ramböll tolkar resultatet som detta inte är nödvändiga faktorer. Kollegornas intresse och delaktighet i satsningen har större betydelse.

Bilden från enkäten visar att deltagarna i genomsnitt känner sig trygga att diskutera värderingar med sina kollegor, men att övriga förutsättningar i form av inställning till utveckling och vana av feedback inte finns på plats i samma utsträckning. I diagrammet nedan redovisas deltagarnas genomsnittliga värdering av situationen på skolan.

Diagram 12 Kursdeltagarnas värdering av befintlig kultur, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

Faktorer kopplade till kursen

Faktorerna som visar ett starkt samband med deltagarnas individuella utveckling har även ett starkt samband med kursens effekter på skolnivå. Föreläsningarna, litteraturens och seminariernas kvalitet samt deltagarnas eget engagemang tycks således även bidra till att kursens avtryck på deltagande skolor. Sannolikt förklaras resultatet av att deltagarna tar och förväntas ta ett stort ansvar för att driva arbetet lokalt, och att deras förmåga att ansvara för detta arbete påverkas av samma faktorer som bidrar till den egna utvecklingen till följd av kursen.

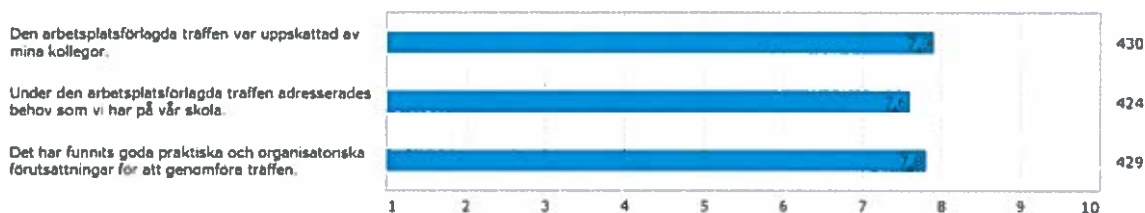
Den arbetsplatsförlagda träffen

Ramböll bedömer att den arbetsplatsförlagda träffen sannolikt har bidragit med att väcka intresse och nyfikenhet bland skolpersonalen samt att den har underlättat för deltagarna att driva ett utvecklingsarbete på skolorna. Faktorn uppvisar dock enligt SEM-analysen inte något samband med deltagarnas skattning av kursens effekter på skolnivå. Detta förklaras sannolikt av att den arbetsplatsförlagda träffen som förklarande faktor hör hemma längre bak i orsakskedjan. Det utgör ett enstaka tillfälle och utgör den inte en del av ett större sammanhang, t.ex. ingår som en strategisk del i en plan för hur utvecklingsarbetet ska bedrivas under tiden kursen pågår för att nå de målsättningar verksamheten har med deltagandet, finns en risk att oavsett hur väl genomförd träffen är så har den begränsade möjligheter att bidra till hållbara effekter. I jämförelse med

faktorer som kollegornas intresse och spridningsarbetet är det därför rimligt att den arbetsplatsförlagda träffen uppvisar ett svagt samband.

Ramböll ser dock att den arbetsplatsförlagda träffen, trots detta, sannolikt är viktig för att kursen ska kunna bidra till förändringar på verksamhetsnivå. Både kursdeltagare och företrädare för lärosätena vittnar om att träffen ger kursdeltagarna mandat bland övriga kollegor att driva värdegrund- och likabehandlingsarbetet på skolan genom att ge legitimitet till frågorna. Som åskådliggörs i diagrammet nedan ges den arbetsplatsförlagda träffen även goda betyg av kursdeltagarna. Slutligen tycks den också ge företrädarna för kursen en möjlighet att öka sin förståelse för eventuella problem och utmaningar kopplade till det praktiska arbetet med att utveckla värdegrund- och likabehandlingsarbetet på skolorna.

Diagram 13 Kursdeltagarnas värdering av den arbetsplatsförlagda träffen, medelvärde

Not: Y-axeln anger antalet respondenter

Resurser

Resurser i form av tid korrelerar inte med effekter på verksamhetsnivå enligt den statistiska analysen. Ramböll gör dock bedömningen att resultatet, som anges ovan, sannolikt kan förklaras av att respondenterna samstämmigt har värderat frågorna tillhörande faktor relativt lågt. Liksom anges i avsnitt 4.1 om faktorer som har påverkat resultatet på deltagarnivå, tolkar Ramböll resultatet som att kursdeltagarna, såväl som övrig skolpersonal, sannolikt har genomfört förväntat arbete kopplat till kursen trots bristande tidsmässiga förutsättningar. Utifrån den samlade empirin gör Ramböll därför bedömningen att bristande resurser i form av tid inte har påverkat deltagarnas utveckling på kortare sikt. Vi vill dock återigen understryka att effekterna av tidsmässig press på längre sikt inte har utvärderats. Ett tydligt resultat från fallstudierna är att tillgänglig tid sannolikt är viktigt för att arbetet med värdegrund - och likabehandlingsfrågor ska prioriteras även efter kursen har avslutats.

5. STYRKOR OCH SVAGHETER I UTFORMNING OCH GENOMFÖRANDE

I detta sista kapitel presenteras resonemang, slutsatser och inspel till en eventuellt kommande utbildningssatsning inom området. Dels presenteras ett sätt att strukturera förklaringsfaktorerna som redogjordes för i föregående kapitel utifrån ett åtgärds perspektiv – Inom vilka områden bör förändringar prioriteras? Därefter sammanfattas styrkor och svagheter i utformning och genomförande av kursen tillsammans med inspel till en eventuell framtida utbildningssatsning. Med utformning avses den nivå där Skolverket verkar för att säkerställa att utbildningssatsningen *sammantaget* skapar den avsedda nyttan. Med genomförande avses hur kursen har utförts. Då utvärderingen visar på goda resultat på deltagarnivå medan avtrycket på verksamhetsnivå är mindre ligger särskilt fokus i detta kapitel ligger på analyser av vad som har bidragit respektive hämmat resultat på verksamhetsnivå.

5.1 Underlag för prioritering av olika åtgärdsområden

I föregående kapitel redogjordes för vilka faktorer som i förhållande till andra bidragit till resultat på individ- och organisationsnivå. I detta avsnitt går vi närmre in på hur dessa fynd kan förstås utifrån ett utvecklingsperspektiv. Ett sätt att strukturera resultaten som redogjorts för i föregående kapitel är att ställa påverkansfaktorernas betydelse för resultaten i förhållande till i vilken utsträckning respektive påverkansfaktor har fått goda betyg. En sådan analys kan fungera som ett av flera underlag för prioritering av olika åtgärder. Det är t.ex. inte givet att man bör prioritera åtgärder kring en påverkansfaktor som har stor betydelse för resultaten om det är så att den redan får goda betyg. Detta då förbättringspotentialen i ett sådant fall är liten.

I figuren nedan har vi samlat påverkansfaktorerna som i utvärderingen testats mot resultat på verksamhetsnivå. X-axelns position anger respektive faktors påverkan på resultat på verksamhetsnivå. Y-axelns position bestäms för respektive faktor av i vilken utsträckning deltagare skattat att denna förutsättning är uppfylld.

Matrisen är uppdelad i fyra fält. Fälten har avgränsats så att lika många faktorer befinner sig ovanför som under den vågräta avdelaren, och lika många faktorer befinner sig till vänster respektive höger om den lodräta avdelaren. Implikationerna av respektive fält är följande:

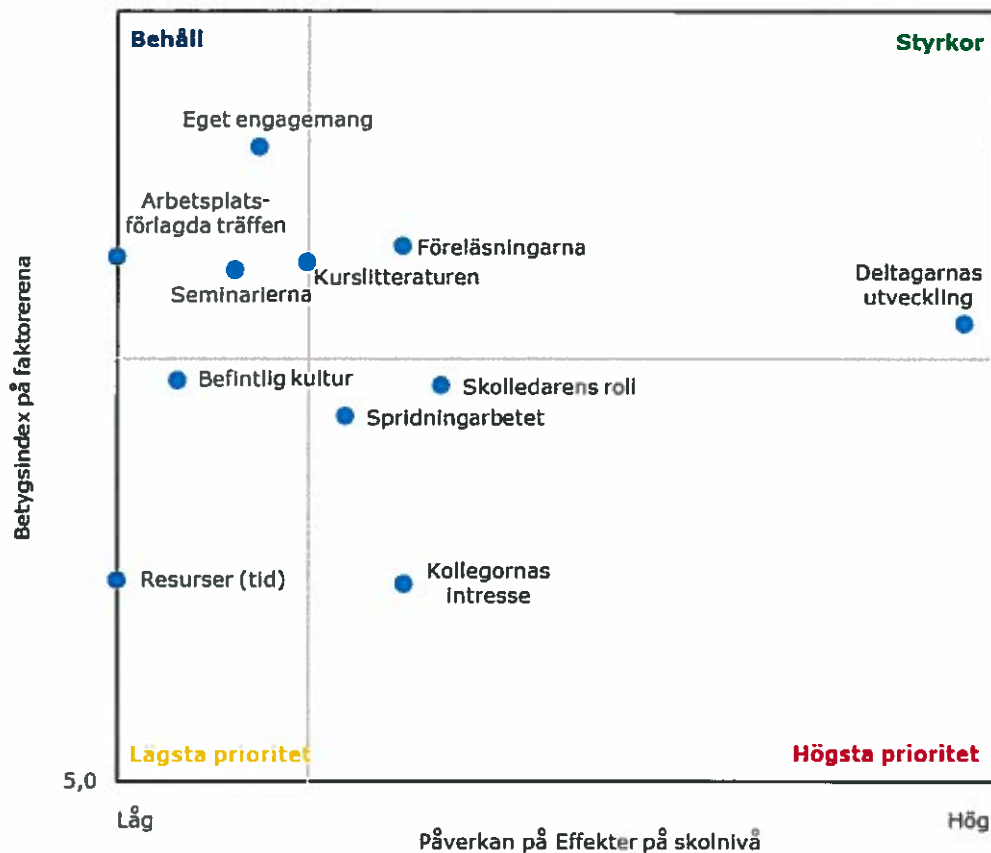
Behåll – Dessa faktorer får höga omdömen men har i förhållande till andra inte så stor påverkan på resultaten. Åtgärder kopplade till dessa förklaringsfaktorer bör därför inte prioriteras i första hand.

Styrkor – Detta är faktorer som får höga omdömen och samtidigt har stor betydelse för resultaten. Det innebär att dessa faktorer är viktiga att säkra men att förbättringspotentialen inte är så stor.

Lägsta prioritet – Dessa faktorer får låga omdömen men tycks inte heller påverka resultaten. Åtgärder för att förbättra dessa faktorer bör därför få lägst prioritet.

Högsta prioritet – Detta är faktorer som har stor betydelse för resultaten men som får relativt låga omdömen. Åtgärder kopplade till dessa faktorer bör prioriteras då det finns stor förbättringspotential.

Figur 2 Prioriteringsmatris utifrån enkätdata

Bilden som prioriteringsmatrisen ger ska vägas samman med vad övrig datainsamling har visat. Till exempel visar denna analys att resurser i form av tid inte skulle vara prioriterat att adressera, något som motsägs av de intervjuer som har gjorts inom ramen för utvärderingen. Sannolikt beror detta utslag på att personer som deltar i kompetensutvecklingsinsatser sällan tenderar att bedöma att de har fått tillräckligt med tid och därmed ger samma låga omdöme, oavsett eventuella variationer i den tid som har funnits tillgänglig.

Vidare är det inte förvånande att deltagarnas utveckling framstår som viktigast för resultaten sett till att kursen till stor del bygger på att effekterna på organisationsnivå ska gå genom de som deltar i kursen. Enligt logiken i detta sätt att ställa resultat mot betyg framstår det dock inte som den viktigaste faktorn att koppla utvecklingsåtgärder till.

Det som framstår som viktigast att adressera är istället faktorer som handlar om faktorer kopplade till förhållanden på deltagande förskolor och skolor: skolledarens roll, spridningsarbetet och kollegornas intresse.

5.2 Styrkor i utformning och genomförande

Styrkor som har gynnat möjligheterna att nå önskade resultat med satsningen kan både kopplas till utformning och genomförande. Den övergripande styrkan i genomförandet är att satsningen har implementerats på ett bra sätt. Styrkor i kursens utformning handlar om att den i jämförelse med den tidigare kursen *Mobbning, diskriminering och kränkande behandling...* har tagit ett bredare grepp kring värdegrunds- och likabehandlingsarbetet och har varit närmre kopplad till verksamheterna. Nedan redogör vi närmre för de styrkor vi ser har gynnat möjligheterna att nå önskade resultat.

- Kursen har hållit god kvalitet. Kursdeltagare upplever överlag att kursen har varit inspirerande och bidragit till ny kunskap. Flera kursdeltagare skattar även föreläsarnas kompetens och engagemang högt. Även den statistiska analys som har genomförts av enkätresultaten pekar på att kursen har bidragit till att kursdeltagare utvecklat de kunskaper och förmågor som kursen skulle adressera.
- Skolverket har arbetat för att skapa en god dialog mellan beställare och utförare. Skolverket har involverat lärosäten i själva utformningen av kursen och under kursens gång har det funnits en dialog kring kursens genomförande. Ramböll ser det som en styrka i implementeringen av satsningen då det dels har ökat möjligheten för Skolverket att säkra att kursen genomförs i enlighet med Skolverkets intentioner, dels har bidragit till utveckling av kursen genom att det skapats utrymme för kunskaps- och erfarenhetsutbyte.
- I jämförelse med den tidigare kursen har kraven på skolledares involvering höjts. Skolledare har åtminstone behövt närvara vid det första respektive sista kurstillfället vilket har stärkt möjligheten för kursen att påverka prioriteringen av arbetet i verksamheterna.
- Vidare har kursen tagit ett bredare grepp kring värdegrunds- och likabehandlingsarbetet, med större fokus på normkritiskt perspektiv och metoder för att bidra till ökad systematik i arbetet. Tidigare kurs hade större fokus på att utveckla verksamheternas likabehandlingsplaner. En likabehandlingsplan är ett viktigt verktyg men utgör sig ingen garant för att det praktiska arbetet utvecklas kontinuerligt. Rambölls effektutvärdering av utbildningssatsningen mot mobbning och diskriminering visade t.ex. att 30 procent av enkätrespondenterna som i enkäten uppgav att likabehandlingsplanen hade blivit bättre samtidigt ansåg att inga större förändringar åstadkommit i verksamheten. I föreliggande kurs har fokus istället legat på att stärka deltagares färdigheter i att faktiskt planera och genomföra utvecklingsarbete. Deltagare har även fått praktisera dessa färdigheter genom olika uppgifter, t.ex. att genomföra en kartläggning.
- Kursen har varit närmre kopplad till verksamheterna. Detta har tydligast tagit sig uttryck i den verksamhetsförlagda träff där representanter för lärosäten närvarat. Erfarenheter som lyfts av vissa lärosätesrepresentanter är att det normkritiska perspektivet väcker starka känslor ute i verksamheterna och lärosätesrepresentanterna har ibland hamnat i skottlinjen för de här reaktionerna. Dessa reaktioner tyder på att det har funnits och fortsatt finns behov av stimulation utifrån för att hjälpa utvecklingsprocessen att komma igång.

Slutligen, i förhållande till den tidigare utbildningssatsningen är målgruppen vidgad till att även omfatta förskolan och fritidshemmet. Detta är en styrka i ett större perspektiv då diskriminering och kränkande behandling inte är företeelser begränsade till grundskolan eller gymnasiet.

5.3 Svagheter i utformning och genomförande

Utvärderingens resultat visar att kursen har bidragit till goda resultat för deltagarna i kursen men att avtrycket på verksamhetsnivå är svagare. Ramböll har kunnat konstatera att faktorer som kan kopplas till förutsättningar i verksamheterna, så som bristande strategisk styrning och organisering av utvecklingsarbetet, på flera platser har hämmat möjligheterna att nå en "hela skolan"-ansats. Effektutvärderingen av den tidigare utbildningssatsningen visade också på svårigheter att förankra lärdomar och åstadkomma strukturell förändring i verksamheterna.

Kursen är väl riggad utifrån att kunna ge deltagare de kunskaper och kompetenser som önskats. För att utveckling ska ske på verksamhetsnivå är det viktigt men dock inte tillräckligt att ett antal personal på förskolorna och skolorna stärker sin kompetens att utveckla verksamhetens värdegrunds- och likabehandlingsarbete. Ramböll argumenterar för att detta sätt att rigga kursen innebär begränsningar för vilket avtryck som kan åstadkommas på verksamhetsnivå. Kursen lämnar det i stor utsträckning upp till verksamheterna att organisera och utforma det utvecklingsarbete som sker under tiden kursen pågår. Vi ser att den utmaning som vi lyfte i effektutvärderingen av utbildningssatsningen mot mobbning och diskriminering gäller även för denna satsning. Det vill säga att Skolverket inte har mandat att styra över den process som satsningen vill bidra

till på verksamhetsnivå genom att ansvar och beslutsmandat ligger hos varje enskild huvudman och skolledare.

Denna utmaning kan dock adresseras på olika sätt och med olika metoder. För att stärka effekterna av en eventuell framtida satsning menar Ramböll att arbetet kan utvecklas inom ett antal områden som redogörs närmre för nedan. Våra resonemang kring svagheter och rekommendationer kring dessa tar sikte på att öka kursens direkta påverkan på verksamheterna så att effekterna i lägre utsträckning blir helt upp till varje förskola och skola.

- **Deltagarnas funktion och mandat som förändringsagenter bör stärkas**

Även om förskolorna och skolorna anmäler sig som verksamheter är det individer som deltar i kursen och därmed framför allt deltagande individers utveckling som utbildningssatsningen kan påverka. Det har lett till att mycket ansvar i praktiken lagts på deltagarna, särskilt i de verksamheter där skolledaren inte deltagit i kursen eller har varit en drivande part. Detta är en svaghet då det innebär att resultaten i stor utsträckning tillåts variera beroende på förutsättningar på varje förskola och skola. Ramböll ser att det finns möjlighet att öka kursens påverkansmöjlighet på skolornas utvecklingsarbete genom att stärka deltagarnas funktion och mandat som förändringsagenter.

Detta sätt att rigga utbildningssatsningen kan jämföras med riggningen av andra satsningar som Skolverket genomför och som också syftar till att inte bara utveckla enskilda individer utan även åstadkomma förändringar i verksamheter.³ I likhet med Värdegrunds- och likabehandlingssatsningen deltar inte alla förskollärare/lärare som är med i Naturvetenskaps och tekniksatsningen (NT-satsningen) direkt i de kompetensutvecklingsinsatser som erbjuds. Någon eller några i personalen väljs ut och det är huvudsakligen genom dessa, i samarbete med förskolechefer/rektorer, som förändringen i verksamheterna ska åstadkommas. Deltagarna i båda satsningarna kan därför anses vara så kallade förändringsagenter. I NT-satsningen erbjuds förändringsagenterna, det vill säga NT-utvecklarna, handledningsutbildning och får pröva på olika handledningsmodeller som stöd för att arbeta med sina kollegor. Kursen Värdegrund och likabehandling i teori och praktik har dock inte behandlat eller gett metoder och verktyg för hur lärdomar kan spridas eller hur man kan arbeta med personalgruppens förhållningssätt och värderingar. Deltagarna ges inte heller som en del av kursen någon särskild roll eller funktion som kan stärka deras mandat att bedriva ett spridnings- och förankringsarbete. Ett sätt att stärka deltagarnas funktion som förändringsagenter kan därför vara att inom kursen rusta deltagare med metoder och verktyg för att involvera personal och leda samtal mellan kollegor. För att stärka kursdeltagarnas mandat att bedriva ett spridnings- och förankringsarbete är ett tänkbart sätt att så som i NT-satsningen ge de som deltar direkt i satsningen särskilda roller eller funktioner i utvecklingsarbetet. Detta är roller som deltagarna ofta har ändå i sina verksamheter, men att tydliggöra att detta är en del i själva satsningen kan ge deltagarna argument för att låta spridnings- och förankringsarbetet ta plats.

Slutligen ser Ramböll att kursen i låg utsträckning använt själva kursupplägget för att påverka verksamheternas utvecklingsarbete. I t.ex. Naturvetenskaps- och tekniksatsningen (NT-satsningen) finns en mer direkt styrning av utvecklingsarbetet i verksamheterna. Mer konkret handlar det om att samtliga verksamheter ska arbeta med kollegialt lärande. Det är däremot upp till verksamheterna att välja hur arbetet ska ske, vilka som ska involveras och vad det ska innehålla. Detta är ett exempel på ett sätt att rigga en satsning för att öka kursens direkta påverkan på verksamheterna samtidigt som verksamheterna ges stor frihet att utforma själva genomförandet. Att de verksamheter som deltar i satsningen ska arbeta med kollegialt lärande kan dessutom stärka förändringsagenternas mandat och utrymme i verksamheterna.

³ Dessa satsningar pågår fortfarande och det är därmed ännu för tidigt att säga om det är framgångsrika sätt att rigga utvecklings-satsningar på.

- **Verktyg för att få skolor och skolledare att förbinda sig till ett engagerat deltagande bör användas**

I Rambölls utvärdering har det framkommit att det brustit i flera verksamheter vad gäller planering och styrning av deltagandet i satsningen. I de flesta verksamheter Ramböll besökt har förberedelserna inför kursdeltagandet varit bristande från skolledarnas sida vad gäller i vilken utsträckning det finns mål och plan för utvecklingsarbetet.

Att ställa högre krav på skolledarna vad gäller deltagande i kursen riskerar att skapa oönskade effekter, t.ex. att skolan inte deltar alls. En annan väg att gå är att stödja och uppmuntra skolledare att planera och styra utvecklingsarbetet i större utsträckning. Något som prövas i NT-satsningen för att uppmuntra till ett ägarskap hos huvudmannen är ett så kallat samverkansdokument som tecknas mellan huvudmannen och NT-utvecklaren. Dokumentet ska tydliggöra vilka mål som ska uppnås genom utvecklingsarbetet och deltagarnas (i detta fall NT-utvecklarnas) resurser, roll och mandat. Skolverket tar del av samverkansdokumentet och kan på så vis få en övergripande bild över hur NT-utvecklarnas förutsättningar ser ut och vad verksamheterna vill utveckla. Verktygets funktion har ännu inte utvärderats men kommer att vara närmre utforskat till februari 2015. Visas tecken på att det är ett användbart verktyg finns anledning att fundera över om någonting liknande skulle kunna erbjudas skolledare i en framtida satsning. Skulle det t.ex. vara möjligt att låta verksamheterna, som en del av ansökan, författa en kortfattad plan för hur utvecklingsarbetet ska riggas i verksamheten under kursens gång (behovsbild, målsättningar, aktiviteter/tillvägagångssätt)?

- **Kursens koppling till det systematiska kvalitetsarbetet kan stärkas**

En annan väg till att stärka möjligheten till direkta avtryck på verksamhetsnivå är att ytterligare stärka fokus i kursen på att utveckla kunskap och kompetens kring systematiskt kvalitetsarbete. Ett starkare fokus på systematiskt kvalitetsarbete kan vara en ingång till att stärka ägandeskapet för utvecklingsarbetet hos rektor och förskolechef och ett sätt att adressera behovet av att stötta deltagare i delar som upplevts svåra i nuvarande kurs, såsom att knyta ihop likabehandlingsplanen med verksamhetens arbete.

- **Om möjligt bör ett uppföljningstillfälle ingå**

Ett möjligt sätt att utöka kursens påverkansmöjlighet på skolornas utvecklingsarbete är genom att låta det ingå ett uppföljningstillfälle en tid efter att kursen är avslutad, t.ex. efter en eller två terminer. Att det ingår ett uppföljningstillfälle kan även verka uppmuntrande för deltagande verksamheter att fortsätta med utvecklingsarbetet även efter att själva kursen är slut. Innehållet i uppföljningstillfällena skulle kunna ta sin utgångspunkt i vilket behov av stöd verksamheterna har i sitt utvecklingsarbete. T.ex. skulle de kunna få konkret feedback på det arbete som gjorts.

BILAGA 1 VARIABLER OCH ENKÄTFRÅGOR

Faktor	Enkätfrågor
Deltagarnas utveckling	<p><i>I vilken utsträckning har kursen gett dig ökad kunskap om:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - förskolans och skolans värdegrund utifrån lagstiftning och styrdokument? - begrepp och teorier kring diskriminering, kränkande behandling och trakasserier? - begrepp och teorier kring diskriminering, kränkande behandling och trakasserier? - vad ett normkritiskt förhållningssätt innebär? <p><i>I vilken utsträckning har kursen bidragit till att du har utvecklat din förmåga att:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kartlägga elevernas/barnens situation på förskolan/skolan? - analysera kartläggningen för att identifiera risker i verksamheten? - ta fram strategier för likabehandlingsarbetet? - utarbeta en plan mot diskriminering och kränkande behandling/likabehandlingsplan? - utvärdera och följa upp likabehandlingsarbetet? - identifiera, formulera och problematisera vad ett normkritiskt förhållningssätt innebär för din förskolas/skolas arbete?
Effekter på skolnivå	<p><i>I vilken utsträckning har deltagandet i kursen bidragit till:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - att arbetet på din förskola/skola i högre utsträckning tar sin utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet? - utveckling av arbetet med att främja likabehandling och tillitsfulla relationer på din förskola/skola? - utveckling av arbetet med att förebygga diskriminering och kränkande behandling på din förskola/skola? - utveckling av rutinerna för det åtgärdande arbetet på din förskola/skola? - att förskolan/skolan uppmärksammar fler diskrimineringsgrunder i likabehandlingsarbetet? - att förskolan/skolan uppmärksammar fler sätt på vilka barn/elever kan bli kränkta? - att fler personal är aktiva i likabehandlingsarbetet? - att fler personal har större fokus på värdegrundsarbetet? - förbättring av förskolans/skolans likabehandlingsplan/plan mot diskriminering och kränkande behandling?
Föreläsningarna	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Föreläsningarnas framförande har varit inspirerande. - Föreläsningarna har bidragit med ny kunskap. - Föreläsningarnas innehåll har varit relevant.
Seminarierna	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Seminarierna gav mig praktiska tips på hur min förskola/skola kan förbättra värdegrundsarbetet.

	<ul style="list-style-type: none"> - Seminarierna gav mig en chans att utbyta erfarenheter kopplade till likabehandlings- och värdegrundsarbetet. - Samtalsämnena under seminarerna var relevanta utifrån mina behov.
Kurslitteraturen	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kurslitteraturen har varit inspirerande. - Kurslitteraturen har bidragit med ny kunskap. - Kurslitteraturen har haft en lagom svårighetsgrad.
Arbetsplatsförlagda träffen	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Den arbetsplatsförlagda träffen var uppskattad av mina kollegor. - Under den arbetsplatsförlagda träffen adresserades behov som vi har på vår skola. - Det har funnits goda praktiska och organisatoriska förutsättningar för att genomföra träffen.
Eget engagemang	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Jag har känt stort engagemang för mitt deltagande i kursen. - Jag har prioriterat mitt deltagande i kursen.
Resurser (tid)	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Jag är nöjd med den totala mängden tid jag har fått avsatt under läsåret för genomförandet av kursen. - Jag är nöjd med mängden tid jag har fått avsatt veckovis för genomförandet av kursen.
Skolledares roll	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Min förskolechef/rektorer har visat stort engagemang för att utveckla värdegrunds- och likabehandlingsarbetet. - Min förskolechef/rektorer har tydligt motiverat värdet av min förskolas/skolas deltagande i kursen till all personal. - Min förskolechef/rektorer har utgjort ett stöd för mig i genomförandet av kursen.
Befintlig kultur	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Nya förslag på arbetssätt och rutiner mottas i regel positivt på min skola. - Jag känner mig trygg att diskutera värderingar med mina kollegor. - På min skola är personalen van att ge feedback om varandras arbete.
Kollegornas intresse och engagemang	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Personalen på förskolan/skolan som inte har gått kursen har visat intresse för mitt arbete i samband med kursen. - Personalen på förskolan/ skolan som inte har gått kursen har visat stort engagemang för att utveckla värdegrunds- och likabehandlingsarbetet i verksamheten. - Personalen på förskolan/skolan som inte har deltagit i kursen har ett intresse för värdegrunds- och likabehandlingsfrågor.
Spridningsarbetet	<p><i>I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Personal på skolan har involverats i arbetet med att utveckla likabehandlingsplanen/plan mot diskriminering och kränkande behandling. - Personal på skolan har involverats i annat arbete kopplat till kursen, bortsett från likabehandlingsplanen och den arbetsplatsförlagda träffen.

BILAGA 2 RESULTAT SEM-ANALYS

Ramböll har analyserat enkätsvaren genom en så kallad strukturell ekvationsmodelleringsanalys (SEM-analys). Som beskrivs i utvärderingens metodavsnitt har SEM-analysen i denna utvärdering använts för att visa vilka förklaringsfaktorer som har starkas samband med deltagarnas skattning av kursens bidrag till den egna utvecklingen respektive utvecklingen av värdegrunds- och likabehandlingsarbetet på organisationsnivå. Förklaringsfaktorerna som har testats i analysen utgörs dels av komponenter i kursen, t.ex. kurslitteraturens relevans, och dels faktorer som kan härledas till miljön i vilken kursen ska tillgodogöras (det vill säga förutsättningar i deltagande verksamheter organisationer). Valet av faktorer att inkludera i analysen har gjorts utifrån den förändringsteori som tidigare beskrivits, de hypoteser som tagits fram och utvecklats under utvärderingens gång samt kursplanen för kursen. Faktorerna och en kortfattad förklaring av dem framgår av tabellen nedan. Frågorna som har använts för att operationalisera respektive faktor redovisas i bilaga 1.

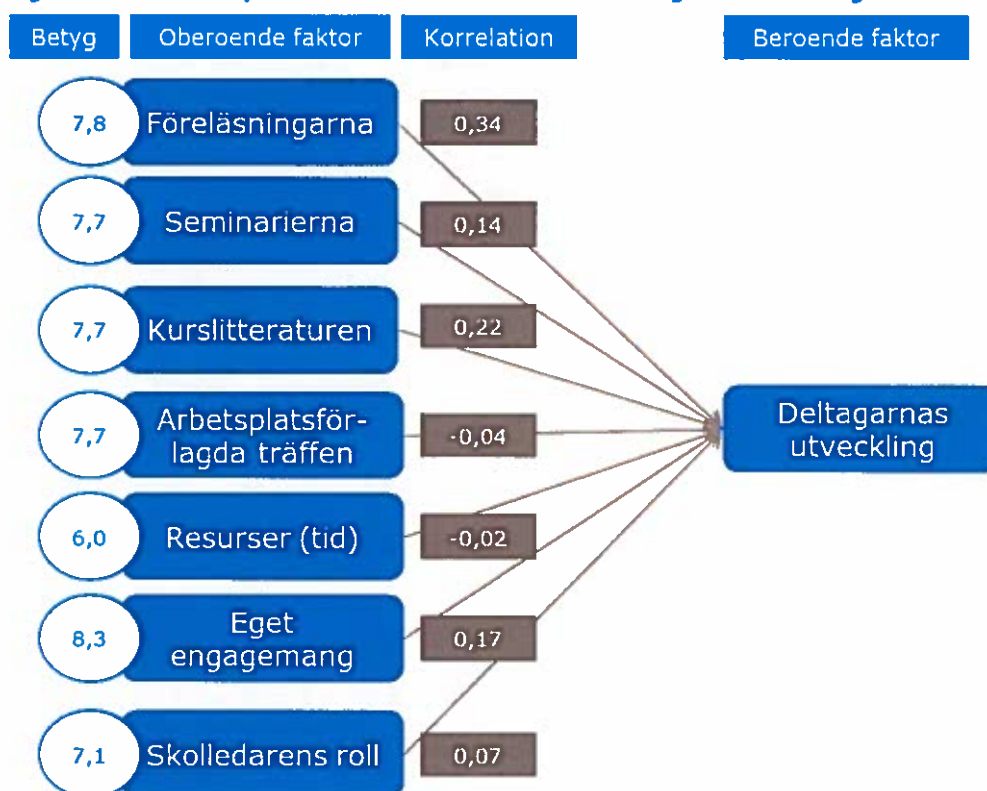
Tabell 1: Faktorer som ingår i SEM-analysen

Typ	Faktor	Förklaring
Beroende	Deltagarnas utveckling	Deltagarnas värdering av kursens bidrag till utveckling av kunskaper och förmågor
Beroende	Effekter på skolenivå	Deltagarnas värdering av kursens bidrag till utveckling av värdegrunds- och likabehandlingsarbetet
Oberoende	Föreläsningarna	Deltagarnas värdering av föreläsningarnas kvalitet och relevans, operationaliserat som i vilken grad de var inspirerande, bidrog med ny kunskap och hade ett relevant innehåll.
Oberoende	Seminarierna	Deltagarnas värdering av seminariernas kvalitet och relevans, operationaliserat som i vilken grad seminarierna var inspirerande, gav praktiska tips till värdegrundsarbetet samt innefattade relevanta samtalsämnen.
Oberoende	Kurslitteraturen	Deltagarnas värdering av kurslitteraturens kvalitet vad avser dess omfattning, svårighetsgrad och bidrag till ny kunskap och inspiration.
Oberoende	Arbetsplatsförlagda träffen	Deltagarnas värdering av den arbetsplatsförlagda träffens kvalitet och relevans, operationaliserat som i vilken utsträckning den var uppskattad av kollegor, adresserade behov på skolan och var inspirerande. Samt om det fanns praktiska och organisatoriska förutsättningar för genomförandet.
Oberoende	Eget engagemang	Deltagarnas värdering av eget engagemang för kursen samt i vilken grad deltagandet i kursen har prioriterats.
Oberoende	Resurser (tid)	Deltagarnas skattade nöjdhet med avsatt tid för genomförandet av kursen veckovis samt månadsvis. Samt deltagarnas bedömning av i vilken utsträckning kursdeltagarna var delaktiga i beslut om att delta i kursen.
Oberoende	Skolledares roll	Deltagarnas värdering av skolledarens roll, det vill säga skolledarens engagemang för att utveckla värdegrund- och likabehandlingsarbetet, i vilken grad hen har motiverat värdet av deltagandet i kursen och i vilken grad hen har utgjort ett stöd i genomförandet av kursen.
Oberoende	Befintlig kultur	Deltagarnas värdering av arbetsplatsens mottaglighet för

		nya lärdomar, operationaliserat som i vilken grad nya förslag på arbetssätt och rutiner mottas positivt, man känner sig trygg att diskutera värderingar samt vana av att ge och få feedback.
Oberoende	Kollegornas intresse och engagemang	Deltagarnas värdering av kollegornas intresse och engagemang för kursen, operationaliserat som visat intresse för arbetet med kursen, engagemang för att utveckla värdegrund- och likabehandlingsarbetet samt intresse för värdegrund- och likabehandlingsarbetet.
Oberoende	Spridningsarbetet	Deltagarnas värdering av i vilken utsträckning kollegorna på skolan har deltagit i arbetet kopplat till kursen.

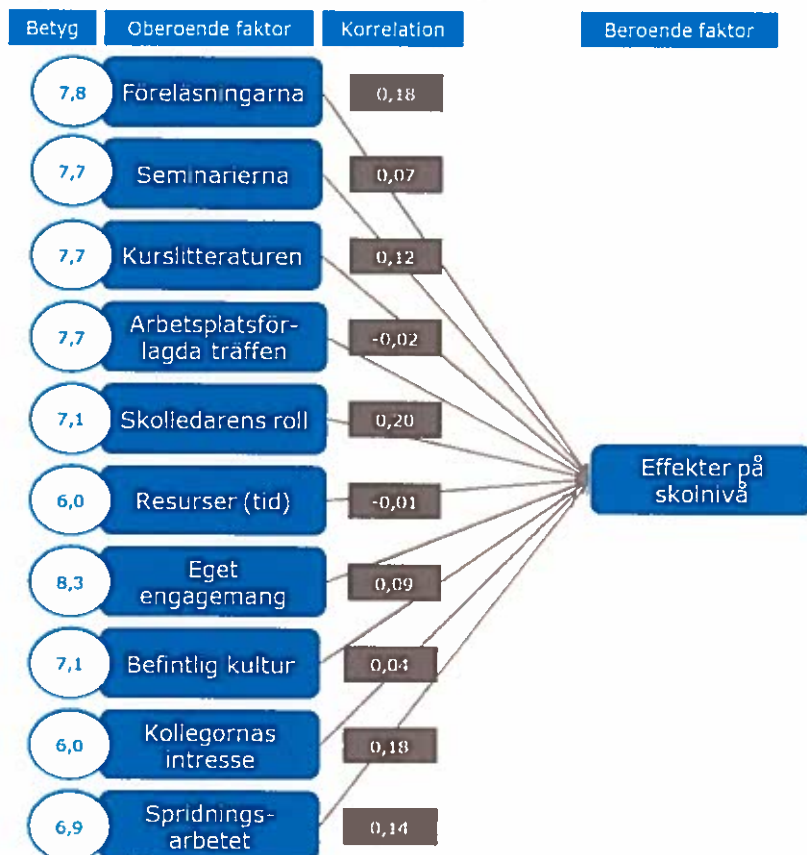
I figur 1 och 2 nedan presenteras utfallet av analysen av faktorernas samband med deltagarnas utveckling respektive utvecklingen på skolnivå. Betyget är det genomsnittliga värdet på den tio-gradiga skalan som respondenterna har tilldelat respektive oberoende faktor. Korrelationen är respektive faktors korrelation med den beroende faktorn deltagarnas utveckling eller effekter på skolnivå.

Figur 3: Utfall av analys av faktorernas korrelation med deltagarnas utveckling

Som åskådliggörs i figuren ovan är föreläsningarna den faktor som uppvisar starkast samband med den beroende faktorn. Därefter följer kurslitteraturen, eget engagemang och seminarierna. Faktorerna resurser och den arbetsplatsförlagda träffen uppvisar ett samband som inte är signifikant skilt från noll.

Figur 4: Utfall av analys av faktorernas korrelation med effekter på skolnivå

Som åskådliggörs i figuren ovan är skolledarens roll den faktor som uppvisar starkast samband med den beroende faktorn. Därefter följer kurslitteraturen, föreläsningarna och spridningsarbetet. Inte heller kopplat till effekter på skolnivå uppvisar faktorerna resurser och den arbetsplatsförlagda träffen samband som är signifikant skilda från noll.

